

SAMOWYCHOWANIE A PRACA NAUKOWA

GRZEGORZ GRZYBEK

Streszczenie: Istotą pracy naukowej, rozwoju zawodowego pracownika akademickiego jest samowychowanie intelektualne. Z uwagi na konieczność osobowościowego zaangażowania w ten rodzaj pracy, trzeba stwierdzić, że wymaga ona pasji naukowej.

Słowa kluczowe: specyfika pracy naukowej, samowychowanie intelektualne, pasja naukowa.

Abstract: The essence of academic work, professional development of an academic, is intellectual self-education. Considering the necessity of involving one's personality in this kind of work, one must conclude that it requires a passion for academic work.

Key words: specificity of academic work, intellectual self-education, academic passion.

Specyfika pracy naukowej

Specyfika pracy nauczyciela akademickiego, w zasadzie dobrze jest znana tylko samemu środowisku naukowemu. Poza nim takie elementy jak: nienormowany czas pracy, zrośnięcie życia z pracą, wpływ osobowościowy wykonywanej pracy na pracownika są zdecydowanie mniej rozpoznawalne. Zapis ustawy określa czas pracy nauczyciela akademickiego jako wyznaczony obowiązkami dydaktycznymi (kształcenie i wychowywanie studentów), naukowymi (prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych) i organizacyjnymi (Ustawa z dnia 18 marca 2011 r., art. 111). Obowiązki dydaktyczne są najbardziej znane osobom postronnym, a przecież ich realizacja wraz z przygotowaniem stanowią zaledwie jedną trzecią czasu (być może i to założenie jest teoretyczne). Obowiązki organizacyjne są uzależnione od zajmowanego stanowiska. Niektóre stanowiska w poważny sposób utrudniają realizację innych obowiązków. Dziekan czy dyrektor instytutu, jak również ich pomocnicy są w wyraźny sposób sparaliżowani w pracy naukowej. Odstępstwa od reguły wymagają wysiłku niespotykanego w innych zawodach. Z uwagi na konieczność ciągłej redukcji kosztów na poszczególnych wydziałach, inni pracownicy akademicy są stale obciążeni pracą w komisjach rekrutacyjnych, układaniem planów zajęć itp.

Jednakże o istocie pracy akademickiej stanowi nauka. Osoby, które przeszły poszczególne etapy kariery akademickiej wiedzą, że „nauka jest najbardziej zazdrosną miłością”, nie ma czasu, który nie mogłaby wypełnić. Taki rodzaj aktywności ludzkiej wymaga nieustannego zaangażowania, nie ma wakacji od nauki, nie ma urlopu od myślenia naukowego. Czy jest taki naukowiec, który na urlop wyjeżdża bez pożywki dla dyskursu naukowego? Abstrahując od adeptów, którzy jeszcze nie wdrożyli się do myślenia naukowego i nie mogą się legitymować dorobkiem naukowym (Grzybek 2010 B, s. 294).

Ustawodawca określił, że czas pracy na stanowisku asystenta z tytułem zawodowym magistra oraz adiunkta ze stopniem naukowym doktora nie może przekraczać 8 lat (Ustawa z dnia 18 marca 2011 r., art. 120). W tym okresie osoba pragnąca w dalszym ciągu pracować jako nauczyciel akademicki zatrudniony na stanowisku naukowo-dydaktycznym musi dokonać „skoku jakościowego” w swojej pracy. W tym zakresie jest to także niezwykłość pracy akademickiej, ponieważ w większości zawodów nie ma wymagań dotyczących zmiany swoich kwalifikacji (podobnie wygląda to w pracy nauczyciela czy pracownika socjalnego, ale tam można mówić raczej o podniesieniu kwalifikacji, a nie ich zmianie).

Istota pracy nauczyciela akademickiego to zaangażowanie w naukę. Właśnie nauka jest tym, co łączy wykładowcę ze studentem, to ona jest racją ich obecności na uniwersytecie. O skuteczności uprawiania nauki jak się wydaje decydują: pasja naukowa oraz samowychowanie intelektualne.

Samowychowanie intelektualne

Samowychowanie intelektualne jest pojęciem bliskoznacznym samokształceniu. Istotą samokształcenia jest własny rozwój intelektualny, w którym sam podmiot decyduje o jego sposobie. W samokształceniu chodzi o przyrost wiedzy, a także nabycie niezbędnych sprawności dla jej pomnażania (Panasiuk 2009, Samokształcenie, s. 267). Tutaj można dostrzec dość subtelną, ale istotną różnicę między samowychowaniem intelektualnym a samokształceniem. Samokształcenie podkreśla świadomość podmiotu we własnym wykształceniu, wskazuje na materialny aspekt zdobycia wiedzy. W samowychowaniu intelektualnym chodzi o „sprawność myślenia”

rozumianego jako zdolność osoby do poznawania i rozumienia rzeczywistości. Jest to umiejętność umysłowa, a więc należy mówić o aspekcie formalnym rozwoju (Panasiuk, 2009 *Sprawność myślenia*, s. 291; Balogová, 2007, s. 89-97). Różnice między samowychowaniem intelektualnym i samokształceniem nie są ostre. Samokształcenie akcentuje zdobywanie wiedzy, zaś samowychowanie intelektualne to zdobywanie mądrości dzięki pogłębionej refleksji nad uzyskaną wiedzą i doświadczeniem (Grzybek 2010 A, s. 99-100).

Podejmując niniejszą refleksję nad samowychowaniem intelektualnym, czyli nad rozwojem zdolności poznawczych, dwa założenia są kluczowe:

- formacja intelektualna, pomnażanie swoich zdolności do reflektowania jest źródłem trwałego zadowolenia człowieka, jest to ta czynność, której człowiek pragnie dla niej samej i która może dawać mu najwięcej radości;
- mądrość życiowa jako wynik samowychowania intelektualnego wiąże się odnalezieniem sensu swojej egzystencji (Grzybek 2010 A, s. 100).

Samowychowanie intelektualne wymaga ciągłego namysłu nad otaczającą rzeczywistością i swojego w niej udziału oraz odnoszenia tych przemyśleń do wyborów życiowych. Rozsądek w dokonywanych wyborach uzależniony jest od znalezienia sensu swojej egzystencji, co wiąże się z przyjęciem własnej etyki, życiowego etosu.

Dobrze to ujmuje Józef Bocheński: „Powiedziałem sobie, że nie dam się zahukać. Że ostatecznie chodzi o moje własne życie, o pytanie jak mam nim kierować. Że ode mnie samego zależy, jaką etykę wybiorę – że ja sam za ten wybór jestem odpowiedzialny. Jak więc w sprawie sensu życia stawiam i tu zdanie: *Wybór etyki jest sprawą osobistą*. I tak jak w tamtej sprawie mówię, że on jest podwójnie sprawą osobistą: raz dlatego, że chodzi o moje życie, a po drugie dlatego, że ja sam muszę dokonać wyboru” (Bocheński, s. 35).

Wydaje się, że bez przyjęcia własnych standardów etycznych nie można właściwie wykonywać obowiązków nauczyciela akademickiego. W założeniach „etyki rozwoju” to przekonanie zostało sformułowane w sposób następujący: „Kierowanie sobą, wybór standardów postępowania etycznego z poszanowaniem innych osób, stanowi niezbędny warunek samowychowania pedagoga, jak i zdolności jego do wychowywania innych, przy czym etyka jako dziedzina mądrości życiowej jest sztuką, której trzeba się nieustannie uczyć. Wychowawca nie może polegać na ocenie innych, sam musi wartościować i sprawdzać, czy normy, reguły działania odpowiadają wartościom podstawowym. Etyka jest nie tylko sprawą osobistą, ale w swej istocie winna być sumą mądrości życiowej” (Grzybek 2010 A, s. 122). – Wydaje się, że te same zasady, oczywiście w innym kontekście, można odnieść do nauczyciela akademickiego. Wychowanie należy rozumieć raczej jako wprowadzenie do szkoły myślenia, którą dany naukowiec reprezentuje.

Ważnym zagadnieniem w samowychowaniu intelektualnym jest świadomość nacisku moralności społecznej i konieczność określenia własnych standardów etycznych. Przy określaniu własnych standardów etycznych należy wskazać na kilka ważnych elementów:

- moralność opiera się na nakazach (zakazach), które rodzą w naszym sumieniu zobowiązanie;
- mądrość opiera się na zdaniach i nakazach warunkowych, ukazujących, co mamy zrobić, by osiągnąć postulowany efekt, wyjątek dotyczy imperatywu podstawowego związanego z naszym długim życiem i szczęściem;
- etyka nie zawiera nakazów, lecz zdania będące wynikiem naszej refleksji nad obowiązkami i sposobem osiągania szczęścia (Bocheński, s. 46-47).

Na podsumowanie rozważań w tym punkcie zostanie przyjęte ponowne odwołanie założeń „etyki rozwoju” odnośnie samowychowania intelektualnego jako kompromisu między moralnością i mądrością: „Etyka jako nauka mądrościowa stanowi pomoc w tym trudnym zadaniu obrony życia i szczęścia, przy zadośćuczynieniu nakazom moralnym. Samowychowanie intelektualne jawi się jako zadanie mądrościowe i należy go zaliczyć do istoty działań etycznych” (Grzybek 2010 A, s. 104-105).

Pasja naukowa

Pasja to przede wszystkim wielkie zamiłowanie do czegoś, może ona dotyczyć nauki (Polański, 2008, s. 597). Pasja naukową nie łatwo zdefiniować, ale można wskazać na elementy ją charakteryzujące. Michał Heller wśród elementów określających pasję naukową wymienia między innymi: zainteresowanie przedmiotem, znajdowanie przyjemności w badaniu, odwagę do odróżniania się z uwagi na swój przedmiot zainteresowań, motywację do pracy naukowej oraz wytrwałość w dążeniu do realizacji swojego przedmiotu zainteresowań (Heller, 2009, s. 19-26).

Wydaje się, że to, co jest charakterystyczne dla pasji dotyczy szczególnego zainteresowania przedmiotem dociekań. Właśnie owo zainteresowanie staje się już przyjemnością, pociągą. Pasja daje siłę do naukowej refleksji, daje motywację uczonemu. W toku przyjemnego, ale też pełnego napięcia i trudu zmagania rozwija się skłonność, która przybiera charakter cnoty. Pasja naukowa kształtuje w uczonym wytrwałość w dążeniu do poznania badanej rzeczywistości. Pełne zaangażowanie dążenie powoduje, iż uczony wyróżnia się na tle innych

członków społeczności. Odkrywając tą nieplanowaną odmienność może się przestraszyć i zawrócić z drogi swoich dociekań. Pasja jednak daje siłę do odwagi bycia innym (Grzybek 2012, s. 127).

Największą nagrodą za wyrzeczenia w pracy naukowej i ryzyko wynikające z jej uprawiania jest przyjemność poznawcza. Istota tej przyjemności poznawczej polega na tym, że ubogaca ona naszą osobowość. Przyjemność poznawcza swoją radość czerpie nie ze świadomości, iż mamy większą wiedzę, ale z uczestnictwa w przygodzie odkrywania, z uczestnictwa w procesie, który staje się naszą życiową formacją (Heller, 2009, s. 38-39).

Wniosek

Wydaje się, że postawiona na początku teza, iż istotą pracy naukowej, rozwoju zawodowego pracownika akademickiego jest samowychowanie intelektualne – jest zasadna. Samowychowanie intelektualne wiąże się z osobowościowym zaangażowaniem w pracę naukową. Właściwe jej wykonywanie wymaga by stała się ona życiową pasją.

Bibliografia

- BALOGOVÁ, Beáta. 2007. *Seniori v spektre súčasneho sveta*. Prešov : Vydavateľ Pavel Šidelsý - Print Akcent, 103 s. ISBN 978-80-89295-03-6.
- BOCHENSKI, Józef Maria. *Etyka*. Wydawnictwo ANTYK – Marcin Dybowski. Komorów (wyd. oparte na Wydawnictwie Philed, brak roku wydania), 308 s. ISBN 978-83-89920-30-1.
- GRZYBEK, Grzegorz. 2010a. *Etyka rozwoju a wychowanie*. Rzeszów : Wyd. UR, 160 s. ISBN 978-83-7338-585-6.
- GRZYBEK, Grzegorz. 2012. Pasja naukowa a relacje międzypokoleniowe. In BALOGOVÁ, Beáta. *Medzigeneračné mosty – vstupujeme do roka medzigeneračnej solidarity*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 127 – 133. ISBN 978-8—555-0548-0.
- GRZYBEK, Grzegorz. 2010b. Wartość mądrości w pracy nauczyciela akademickiego. In BRAUN, Katarzyna, ŁOBACZ, Małgorzata, RYNIO, Alina (eds.). *Wczoraj i dziś pedagogiki uniwersyteckiej w świetle twórczości Stefana Kunowskiego*. Lublin : Wyd. KUL, s. 293 – 297. ISBN 978-83-7702-108-8.
- HELLER, Michał. 2009. *Jak być uczonym*. Kraków : Wydawnictwo Znak, 72 s. ISBN 978-83-240-1187-2.
- PANASIUK, B. 2009. Samokształcenie. In JEDYNAK, Stanisław, KOJKOŁ, Jerzy (eds.). *Encyklopedia filozofii wychowania*. Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza „Branta”, s. 267. ISBN 978-83-60186-88-6.
- PANASIUK, B. 2009. Sprawność myślenia. In JEDYNAK, Stanisław, KOJKOŁ, Jerzy (eds.). *Encyklopedia filozofii wychowania*. Bydgoszcz : Oficyna Wydawnicza „Branta”, s. 291 – 292. ISBN 978-83-60186-88-6.
- Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy. Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopnia i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw.*
- POLAŃSKI, Edward (ed). 2008. *Wielki słownik języka polskiego*. Kraków : Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 993 s. ISBN 978-83-7435-791-3.